

I KORTHET: Alla kan berätta, skriver Veronica Grönte. Berättelser berör och ger sammanhang. Att använda sig av berättelser tillsammans med barnen är ett sätt att fördjupa deras lärande men också att inspirera och bredda deras språkutveckling. Man kan se berättelsen som en hinderbana där huvudpersonen har ett mål, möter hinder, överkommer hindret eller hindren och når fram till målet. Genom att göra berättelser och gissningslekar – eller en ritsaga – tillsammans med barnen om djuren som de stöter på i sin vardag – myrlarver, kråkor eller nyckelpigor, till exempel, fångas barnens nyfikenhet och deras kunskaper om naturen får en form. Det var en gång ...

Naturen och *språkutvecklingen*

Artikel om Pennvässarmetoden av Veronica Grönte, Förskoletidningen nr 3, 2010 - reviderad 2023

En berättelse har sin grammatik, sin dramaturgi. Den ska starta i en huvudkaraktär, som möter motgångar – det ger spänning – och sedan går det bra till slut. Sådana enkla berättelser kan barnen själva hitta på. Att berätta är roligt för både den som lyssnar och den som berättar.

TEXT: VERONICA GRÖNTE

När vuxna och barn upplever och gläds över naturen tillsammans, kan barnens erfarenheter och iakttagelser på ett enkelt sätt förvandlas till spännande berättelser. Historierna kan handla om skalbaggen som vill hitta ett gömställe, om björken som behöver vatten eller om maskrosfröet som vill finna en plats att börja gro.

I alla tider har berättelser använts för att föra kunskap och traditioner vidare. Ett sätt att leva sig in i naturen kan vara att på ett lekfullt sätt ge småkryp, växter och fåglar mänskliga egenskaper och göra dem till huvudkaraktärer i en berättelse. Berättelsen berör och hjälper oss att förstå sammanhang och att minnas.

Att kombinera naturupplevelser med språkutveckling känns självklart och enkelt. När vi vandrar längs

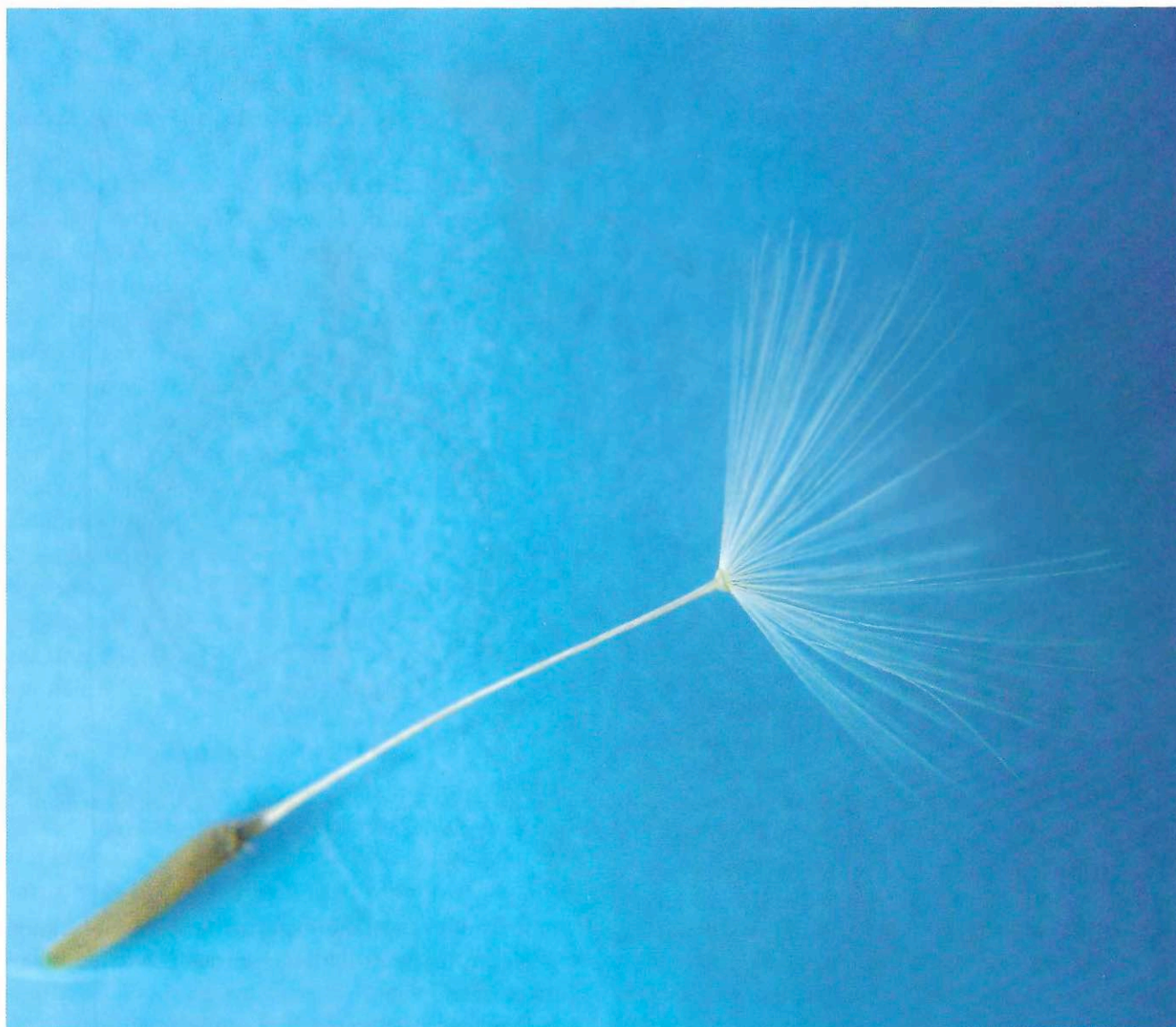
vägen eller leker på gården och i skogen finns det alltid så mycket att förundras över och berätta om.

BERÄTTELSENS GRAMMATIK

Under fortbildningskurser som jag leder för förskollärare och lärare är ett av mina mål att vi alla ska locka fram och utveckla vår berättartalang. Genom dramatisering, bilder och en begreppsapparat får vi hjälp att bli medvetna om berättelsens struktur och hur vi rent hantverksmässigt kan gå tillväga för att bygga berättelser som vi själva känner oss nöjda med – och som andra gärna lyssnar till.

Dramaturgin är berättelsens grammatik som förklarar hur vi kan nå fram med vårt budskap. För den naturbegåvade berättaren är dramaturgins logiska, dynamiska system en omedveten självklarhet på samma sätt som strukturen är i vårt modersmål, där formläran och meningsbyggnaden upplevs så naturlig att den blir besvärlig att förklara. Vetenskaper förklarar sammanhang på olika sätt. Musiken har noter, matematiken formler och berättandet dramaturgin.

Kunskapen om dramaturgin används idag av dem som vill lära sig att förbättra en berättelse. Filmskapare bygger med stor medvetenhet upp händelseförloppet med hjälp av dramaturgin – ett säkert sätt för att filmen ska beröra sin publik.

Maskrosfrö fotograferat genom lupp, se sidan 18–19.

Foto: Veronica Grönte

Artikel om Pennvässarmetoden av Veronica Grönte, Förskoletidningen nr 3, 2010 - reviderad 2023

I boken *Pennvässaren* har jag genom Pennvässarmetoden försökt bryta ner dramaturgens proffsvetenskap till bilder och symboler som alla förstår. De övningar som jag utformat är till för att inspirera och utveckla var och en som berättar och skriver. Att ha kunskap om berättandets grammatik gör oss trygga när vi berättar för och tillsammans med barn och säkerheten i ledarrollen gör det lättare för oss att inbjuda barnen att ta ut svängarna.

BERÄTTELSEN – EN HINDERBANA

Jag brukar likna den spännande berättelsen vid en hinderbana där huvudkaraktären (löparen) gör allt för att ta sig förbi hindren och komma i mål. Hindren som huvudkaraktären drabbas av skapar spänning i berättelsen. Lyssnaren blir nyfiken och frågar sig: "Hur ska det gå?"

Följande berättelse om maskrosen är den enklast

tänkbara, en historia med start och mål och i mitten ett enda hinder med lösning som skapar dramatiken. En sådan kort berättelse kan barnen själva hitta på. Läs mer om korta berättelser: ' -

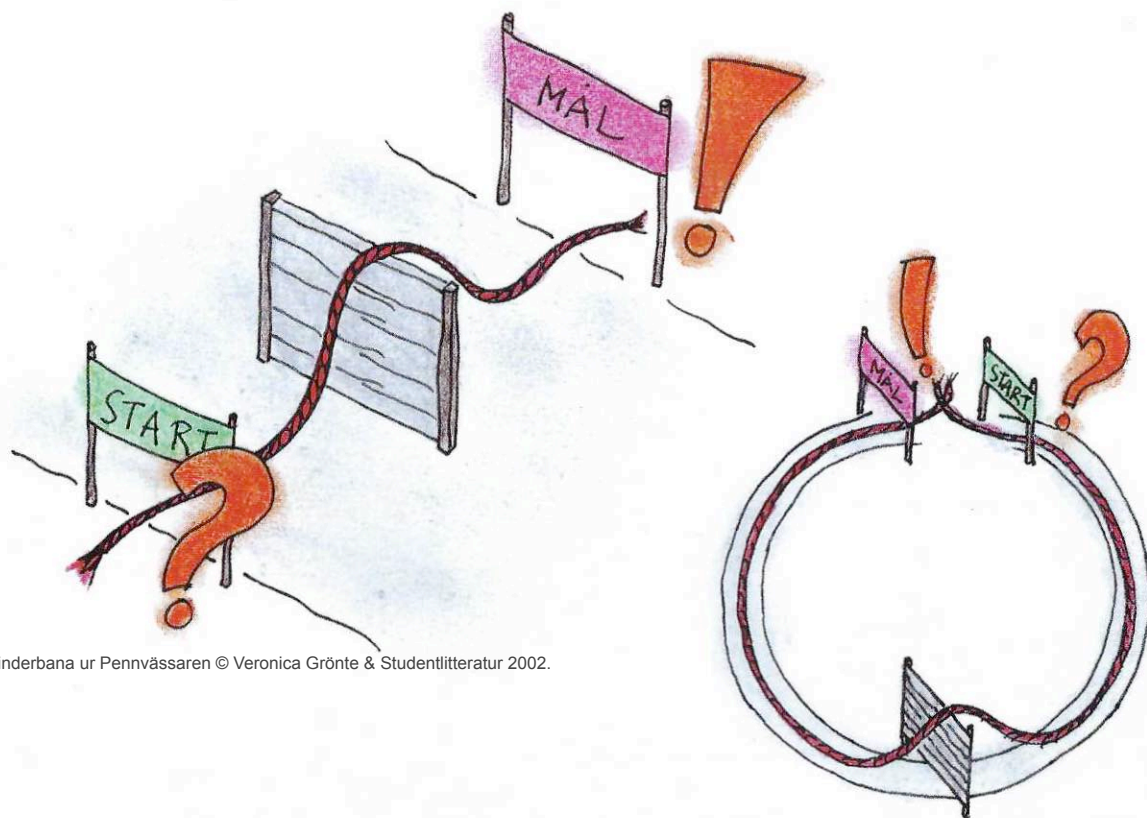
<https://pennvassaren.se/myran-i-berattar-10an/>

Det var en gång ett maskrosfrö som längtade efter att bli en gul och fin maskros. Vinden fångade maskrosens fallskärm och fröet flög iväg mot ängen som fanns lite längre bort. (*Start. Huvudkaraktären vill något särskilt, har ett mål. Fråga: Hur ska det gå?*)

Men maskrosfröet kom inte till ängen utan landade på en motorväg och där fanns ingen jord att växa i. (*Hinder. Här blir det omöjligt för huvudkaraktären att nå sitt mål.*)

Som tur var kom en härlig vind och tog med sig fröet till ett dike där det fanns mycket jord. (*Hindret får en lösning.*)

Maskrosfröet började gro och fick rötter som växte

Hinderbana ur Pennvässaren © Veronica Grönte & Studentlitteratur 2002.

En berättelse kan vara kort eller lång, med ett hinder – eller flera – på vägen mot målet. Viktigt är att berättelsen knyts ihop och att berättelsens början hänger ihop med avslutningen. Hinderbana ur Pennvässaren © Veronica Grönte & Studentlitteratur 2002. Artikel om Pennvässarmetoden av Veronica Grönte, Förskoletidningen nr 3, 2010 - reviderad 2023

ner i jorden. Nästa sommar blommade maskrosen med sin fina gula blomma och var så lycklig i sitt dike. (Huvudkaraktären når sitt mål. Lyckligt slut. Svar: Så här gick det.)

MYROR

När vi skapar spännande berättelser om växter och djur är det en god idé att börja med att lära känna den huvudkaraktär vi vill berätta om. När vi tittar i lupp och kanske tar ett foto på huvudkaraktären kan vi enkelt upptäcka många detaljer och vi får då så mycket mer att berätta om.

Myrlarver och puppor, som barnen hittar under en plankan kan fotograferas genom luppen, men här är det nog bäst att en vuxen tar fotot, för myrorna anfaller! Hemma igen kan vi i lugn och ro studera vårt foto

uppförstorat i datorskärmen eller med storbildskanon på väggen. Barnens iakttagelser och reflektioner kan låta så här:

- Dom är ju genomskinliga.
- Och lite krokiga.
- En del är små och en del är stora.
- Och de bodde i mörkret under en brädbit.
- Vi la tillbaka stubben när vi tittat.
- Blir det myror av dom där? Blir det det?
- Dom kanske blir uppätta av nåt annat djur.
- Går det snabbt att dom blir myror?
- Men först är dom ägg!
- Men titta, dom har ju hår på sig!
- Varför ska myror finnas?

MYRLARVEN LARVUS

När vi rätat ut frågetecknen kring myrornas utveckling från ägg, larv och puppa till färdig myra kan vi skapa en spännande berättelse där vi låter myrlarven, som vi har tagit en bild på, bli huvudkaraktären i vår berättelse. Och precis som varje huvudkaraktär har den ett mål – jo så klart, att bli en vuxen myra.

Utifrån barnens iakttagelser och erfarenheter kan en berättelse skapas:

Det var en gång en myrlarv som hette Larvus. Han låg under en plankan. Där var det mörkt och lite fuk-

Pennvässarmetoden

finns förklarad i läromedlet Pennvässaren/Studentlitteratur och i idéhäftet "Berättarteknik" utgivet av Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik vid Uppsala universitet.

<https://bioresurs.uu.se/publikationer/#linnelektioner>
Idéer och material att skriva ut finns att hämta på www.pennvässaren.se

tigt, ett perfekt ställe för en myrlarv. (Början: *Presentation av huvudkaraktär och miljö.*)

Myrlarven Larvus längtade efter att bli en stor och vacker myra. (*Huvudkaraktären har en längtan, ett mål.*)

Men, plötsligt kom det några barn och lyfte bort plankan som larven låg under. Den lilla larven kände solen värma och tänkte: "Om de inte lägger tillbaka brädbiten snart så torkar jag, och då dör jag!" (*Hinder på väg mot målet. Tillsammans med huvudkaraktären frågar vi oss: "Hur ska det gå?"*)

Som tur var la barnen tillbaka plankan nästan med en gång och myrlarven tänkte: "Oh, vad skönt. Nu är det mörkt och fuktigt igen. Nu kommer jag att leva vidare och bli en stor och vacker myra." (*Hindret får sin lösning.*)

Dagarna gick och nätterna gick och så småningom blev myrlarven den stora, vackra myran som hon längtat efter att bli. (*Slutet: Så här gick det med huvudkaraktärens längtan. Vi gläds över att myrlarven nådde sitt mål.*)

KRÅKAN SOM TEMA

Barnen i Bofinkens förskola i Jönköping hade ägnat mycket tid åt att studera kråkor, prata om kråkor och rita kråkor. De vuxna hade också ritat kråkor, föräldrarna hade inbjudits för att rita kråkor och en naturtrogen kråka av plast hade köpts in.

Barnen kan skapa sin berättelse helt fritt och spontant eller med hjälp av speciella frågeställningar som den vuxne presenterar. Den serie med frågor som jag brukar använda kallar jag Berättar-10:an. Svaren på

frågorna ger underlaget till en berättelse. Mer om frågeställningar och Berättar-10:an finns på:

<https://pennvassaren.se/myran-i-berattar-10an/>

När jag besökte förskolan satte vi oss i ring runt kråkan och tittade på den medan jag ställde frågor till barnen som var tre och fyra år gamla. Deras svar på frågorna blev sedan stommen i vår berättelse om kråkan.

1. Vad heter djuret? *Kråkan.*
2. Hur ser djuret ut? *Den har stor näbb och två svarta ögon. Den har två vingar och två ben. Och mage.*
3. Var är djuret? *I trädet.*
4. Vilken årstid är det? Är det sommar, vinter, höst eller vår? *Sommar.*
- 4b. Hur ser det ut när det är sommar? *Blommorna blommar.*
5. Vilken tid på dygnet/dagen är det? —
6. Vilket väder är det? *Solen skiner.*
7. Vad längtar djuret/kråkan efter? Mål? *Äta bröd med smör.*
8. Men nu händer det något otäckt i sagan! (Hinder) Vad är det som händer? (Här använde jag min allra otäckaste röst och försökte öka dramatiken. Tre barn kom med var sitt förslag på hinder.) *Åsken kommer. Och regnet. Det blir mörkt. Kråkan orolig.*
9. Ja, nu spolas brödet och smöret bort av regnet och kråkan kanske inte hittar brödet när det blivit så mörkt! Vad händer nu? undrade jag. Vi hann inte fundera på den här frågan, för en av pojkarna, Rafik, kom alldeles bums med en underbar lösning. *"Jag har mer bröd."* Kråkan fick det hon längtade efter. Det blev ett lyckligt slut och den 10:e frågan om hur det gick med kråkans längtan behövde inte ens ställas.

Artikel om Pennvässarmetoden av Veronica Grönte, Förskoletidningen nr 3, 2010 - reviderad 2023

Rödmyra.

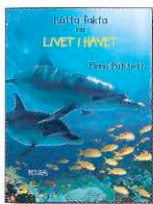
Barnen hittade svartmyrlarver under en plankan och en vuxen fotade dem genom lupp. Sen lades plankan tillbaka ... och så småningom blev myrlarven den stora, vackra myran som hon längtat efter att bli.

Foto: Veronica Grönte och Britt-Marie Lidesten

Ute i naturen

- Akvarium
- Böcker
- Håvar
- Luppar
- Mikroskop
- Människokroppen

Beställ på www.heraco.se

HERACO AB

Box 100, S - 913 22 Holmsund
Tel 090 - 236 40 Fax 090 - 243 72
www.heraco.se order@heraco.se

Barnens film om kråkan finns på youtube.

Förkortad länk: [watch?v=LrKiGdCAoKA](https://www.youtube.com/watch?v=LrKiGdCAoKA)

Jag bad barnen blunda och återberättade deras berättelse.

SAGAN OM KRÅKAN

Kråkan sitter i trädet. Den har stor näbb och två svarta ögon. Den har två ben och två vingar som den kan flyga med till ett annat träd.

Det är sommar och blommorna blommar. Kråkan flyger till himlen. Han vill äta bröd som barnen har slängt ut. Solen skiner.

– Jag är hungrig och vill äta, säger kråkan. Kråkan längtar efter bröd med smör. Men vad är det som händer? Åskan kommer och regnet. Det blir mörkt.

– Vad händer nu med brödet som barnen har slängt ut, tänker kråkan. Kråkan känner sig orolig.

– Jag har mera bröd, säger Rafik.

Kråkan äter av brödet och är glad att det finns så fina barn.

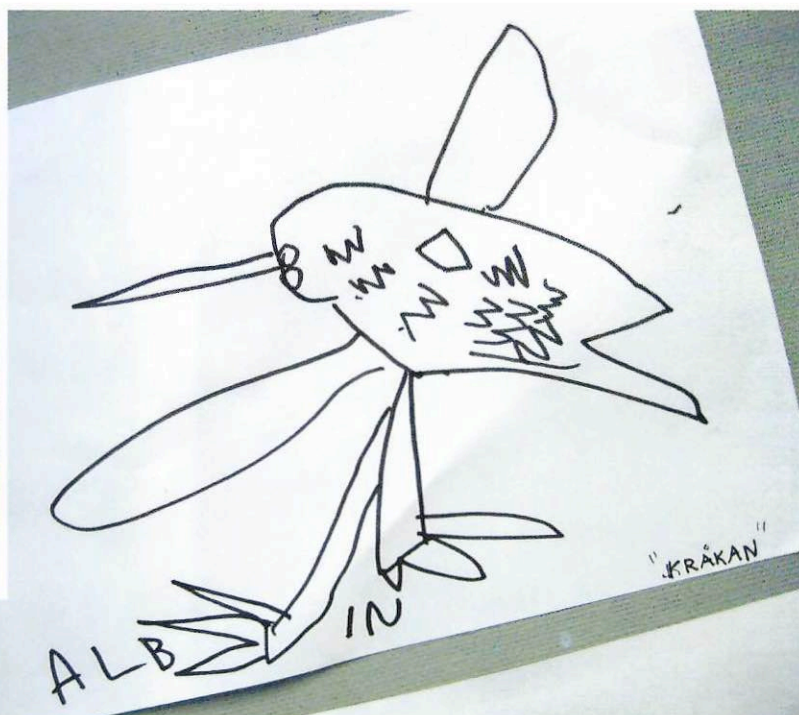
Barnen blev förvånade över att deras svar blivit en "riktig" berättelse. De var stolta över sina egna ord som de kände igen. Berättelsen blev en älskad bilderbok och en härlig digital berättelse i Photostory där barnen turades om att läsa in texten. Även de barn som inte varit med när vi skapat sagan tyckte mycket om berättelsen och författarna var stolta. De kände igen sina egna ord och kunde läsa boken helt på egen hand. Att barns skriftspråsutveckling verkligen börjar i förskoleåldern förstår vi när vi ser hur barnen tar sin bok och läser den "på riktigt".

Författaren målar en bild med pennan och skickar över den till läsaren. Läsaren tolkar, drar slutsatser och förstår. Det utsagda, det som finns i tomrummen

Marcus

I Bofinkens förskola i Jönköping har barnen arbetat med ett tema om kråkor. Foto: Veronica Grönte

Artikel om Pennvässarmetoden av Veronica Grönte, Förskoletidningen nr 3, 2010 - reviderad 2023

mellan raderna hjälper till att skapa sammanhang och förståelse.

I berättelsen om kråkan finns meningen: "Det är sommar och blommorna blommar". Vi kan använda barnens egen berättelse som en gissningslek och "gömma" ordet *sommar*. Vad tänker vi på och vilken bild ser vi inom oss när vi hör orden: *blommorna blommar*?

De lite äldre barnen räknar snabbt ut att det måste vara sommar. När vi frågar dem varför de gissade det berättar de att de vet att det brukar vara massor av blommor på sommaren. Några barn föreslår kanske att det är vår för det kan ju finnas massor av blommor även då – jovisst, det stämmer!

Vi kan se texten som ett konstverk. Det är viktigt att vi under gissningsleken låter barnen känna att det är spännande att samma ord kan få oss att tänka på flera olika saker, att inget förslag kan vara fel. Gissningsleken eller textsamtalet kan hjälpa barnen att få en aning om hur texter är uppbyggda, att en del ord kan vara gömda, men att man kan gissa och förstå sammanhangen ändå.

Idag talar vi om att vi gör inferenser, att vi kopplar ihop det vi läser med tidigare avsnitt i texten och/eller med egna förkunskaper. På detta sätt skapas läsförståelse. Läs- och skrivutvecklingen börjar redan i förskolan och vi kan underlätta den på så många olika sätt.

NYCKELPIGOR I UPPSALA

Tre förskolor i Uppsala deltog i ett pilotprojekt som Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik genomförde 2008, se artikel på sidan 28. I en av för-

skolorna, Nyby förskola, arbetade barnen med att utforska nyckelpigor.

Förskollärare Ann Johansson och barngruppen hade fördjupat sig i nyckelpigans liv, tittat på nyckelpigor, känt på nyckelpigor, luktat på nyckelpigor, fotograferat nyckelpigor med lupp, läst böcker om nyckelpigor och pratat, pratat, mycket, mycket...

Under mitt besök skapade vi en berättelse om en nyckelpiga. Vi utgick från Berättar-10:ans frågor. Barnen som var fyra och fem år var otroligt pålästa och hade alla begreppen klara!

1. Vad heter nyckelpigan? *Kim*
2. Var är den? *I gräset. Löv intill.*
3. Hur ser nyckelpigan ut? *Röd. Sju svarta prickar på tackvingarna. Sex ben. Vita prickar bakom ögonen, svarta ben. Klor på benen. Genomskinliga vingar. Tackvingar skyddar de genomskinliga vingarna.*
4. Vilken årstid är det? *Sommar.*
5. Vilken tid på dagen är det? *Kväll. Hur ser man det? Det börjar bli svart på himlen.*
6. Hurdant väder är det? *Vindstilla.*
7. Vad längtar nyckelpigan efter? *Vill ha mat. Bladlöss.*
8. Nu händer det något otäckt, något som gör att nyckelpigan kanske inte får sin mat – vad händer? *En hackspett kommer.*
9. Varför blir nyckelpigan så rädd? *Vill inte bli uppäten. Hackspettens näbb är så stor. Hackspettens klor så stora.*
10. Hur klarar sig nyckelpigan från hackspetten? *Lägger sig på rygg. Sprutar ut illaluktande vätska från benen. Det luktar illa. Hackspetten sticker och nyckelpigan kan äta sina bladlöss.*

Text

Nyckelpige-temat avslutades med att barnen gjorde nyckelpigor i olika material. Här har de använt papptallrikar. Och med indianpärlornas starka färger visar barnen hur nyckelpigor ser ut.

NYCKELPIGAN KIM

Det var en gång en nyckelpiga som hette Kim. Hon låg i gräset intill några löv. Nyckelpigan var röd och hade sju svarta prickar på ryggen. Hon hade sex ben som var svarta. Benen hade klor. Bakom ögonen hade hon vita prickar. Hon kunde flyga om hon ville. Under sina täckvingar hade hon vingar att flyga med. De var tunna. Nästan genomskinliga.

Det var sommar. Det var kväll och det började bli svart på himlen. Precis vindstilla var det.

– Jag längtar efter mat, sa Kim för sig själv. Hon tänkte att hon skulle börja leta efter några bladlöss.

Precis just då kom en hackspett flygande. Usch så otäckt! tänkte Kim. Vad skulle hon göra för att klara sig från hackspettens stora klor och stora näbb?

Kim la sig på ryggen och sprutade ut den illaluktande vätskan från benen. Det luktade så hemskt så hackspetten brydde sig inte om att stoppa nyckelpigan i munnen utan flög vidare.

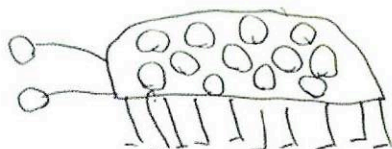
Kim rullade runt, kom upp på benen och var glad att hon överlevt. Hon vilade sig en liten stund och fortsatte sen till de goda saftiga bladlössen. Mums!

Nyckelpigetemat avslutades med att barnen skapade nyckelpigor på olika sätt.

EN SPÄNNANDE RITSAGA

I förskoleklassen Safiren på Åkersskolan i Nässjö har barnen skapat berättelser om djur. Ett av barnen, Tim Greek, sex år, kom på att han ville göra en ritsaga. Han ritar och berättar:

- Det var en gång två pojkar som bodde i var sitt hus. Dom hade fått något i sina händer som sved. Dom bestämde sig för att gå till doktorn. (Tim ritar antennerna).
- Dom gick över en kulle sen längs en rak väg. (Tim ritar nyckelpigans yttre kontur.)
- Dom tog vägen genom skogen, men gick runt i flera cirklar för dom hade gått vilse. (Cirklar) Sen kom en uggle som såg att pojkarna var ledsna och grät. (Ännu fler cirklar som tårar.)
- Det var alldeles för många träd i skogen så de kunde inte hitta vägen till doktorn.
- (Några av nyckelpigans ben.)
- Ugglan flaxade med vingarna så att träden föll i skogen (nyckelpigans alla sex ben) och då äntligen kunde pojkarna hitta fram till sjukhuset.
- Det är något som svider i våra händer, sa pojkarna.
- Öppna händerna så får jag titta, sa doktorn. Jamen, det är ju nyckelpigor som bajsat i era

händer. Det är inte konstigt att det svider, sa doktorn.

- Pojkarna fick en salva och gick hem nöjda och glada.

Nu är nyckelpigan färdig.

NATURLIGT ARBETSSÄTT

Alla är vi naturbegåvade berättare. Egentligen är det nog mest vi vuxna som behöver den dramatiska strukturen som stöd när vi berättar. Barnen har den inom sig på det mest självklara sätt. Ett bra sätt att stödja barns språkutveckling är att tillsammans med barnen skapa berättelser utifrån det som finns i naturen. ■

Veronica Grönte är grundskollärare och utbildad fritidspedagog med erfarenhet även från förskolan. Sedan 1993 har hon arbetat med att utveckla en metod för att underlätta konstruktion och analys av berättelser, muntligt eller sceniskt framförda, skrivna eller filmatiserade. Arbetssättet kallas Pennväsarmetoden.

Litteraturförslag

Fler förslag på hur en berättelse kan byggas upp finns att läsa i idéhäftet *Berättarteknik*:

<https://bioresurs.uu.se/wp-content/uploads/2016/01/idehafte1.pdf>

Spännande berättelser skapade i olika förskolor och skolor.

<https://pennvassaren.se/berattelsen-i-undervisningen/>

Berättar-10:an. Berättelser och kopieringsunderlag med frågor, <https://pennvassaren.se/myran-i-berattar-10an/>

Om barns fria lek i skogen och dramatiska berättelser i lekens form:

<https://pennvassaren.se/skogen-i-forskolan>

Grönte, Veronica: *Pennväsaren*. Studentlitteratur. 2002 (Här finns att läsa om filmens dramaturgi som hjälp när vi berättar och skriver).

Carina Fast. *Sju barn lär sig läsa och skriva*. Studentlitteratur. 2008

VÅRKAMPANJ 20% RABATT

Förskolebilar & Trehjulingar

Se vår hemsida: www.forrest.dinstudio.se